
HET DAGBOEK VAN SCHERMERHORN

Dr. H. Baudet

Holland is donker en klein.

.....
Wie er praat blaast in iemands gelaat,
wie gebaart geeft iemand een slag.
(Leo Vroman, Indian Summer)

Ruim 20 jaren lagen de honderden uitgetypte bladzijden van Schermerhorn's dagelijkse kanttekeningen gedurende zijn optreden als voorzitter van de commissie-generaal te wachten op hun publikatie. Eens zouden zij de historische rechtvaardiging of tenminste de motivering moeten geven van het omstreden beleid van een miskend man. Enige malen, in de loop van die jaren, overwoog de auteur zijn dagboek openbaar te maken. De meningsontwikkeling in Nederland, zowel omtrent het verleden der jaren 1945-'50 als omtrent publiciteit, gaven hem daartoe alle aanleiding. Diverse ingewonnen adviezen vielen evenwel negatief uit. Prof. mr. P. Sanders met name, destijds secretaris-generaal der C.G., ontried de openbaarmaking op juridische gronden, gegeven de onthulling van geheime staatsstukken in het dagboek en gegeven een aantal persoonsbeoordelingen, die door de betrokkenen als smaad zouden kunnen worden opgevat. Enkele gedeelten van de tekst van het dagboek dienden dr. Smit bij het schrijven van zijn boek over het accoord van Linggadjati (1959), in welk verband hij ze ter inzage had gekregen. Maar het dagboek zelf bleef tenslotte bestemd voor posthume publikatie, tot dr. Smit en het Nederlands Historisch genootschap er in slaagden alle bezwaren en obstakels naar het tweede plan te verwijzen, waar zij langzamerhand thuishoorden, en de uitgave van deze belangrijke tekst door te zetten.

Op de medewerking van de auteur zelf kon uiteraard worden gerekend. Herhaaldelijk had juist Schermerhorn aangedrongen op een zo spoedig en zo volledig mogelijk in openbaarheid brengen van alle documenten over de Indonesische kwestie van die jaren, in afwijking van de algemeen gehanteerde '50-jaren'-regel. Ook suggereerde hij een parlementaire enquête, die de gebeurtenissen rond het Nederlands-Indonesische conflict der jaren 1945-'50 objectief in het licht zou brengen. Nu nog waren vele mensen in leven, die bij de gebeurtenissen en bij het beleid nauw betrokken waren geweest. Vele motieven, die gegolden hadden voor de instelling der Parlementaire Enquête-Commissie voor de jaren 1940-'45, konden evenzwer gelden voor de jaren 1945-'50. De redenen, door deze P.E.C. zelf aangevoerd om haar onderzoek af te sluiten bij de datum van 17 november 1945 en daarin met name de Indonesische kwestie niet meer te betrekken, waren nauwelijks plausibel geweest. Het zou voor de hand hebben gelegen om de enquête in elk geval uit te strekken tot aan het optreden van het eerste gekozen na-oorlogse parlement, 17 mei 1946, of tot aan het optreden van het kabinet-Beel, zes weken later. Daarmee zou dan de gehele regeringsperiode-Schermerhorn met de toen gevoerde Indonesische politiek en met inbegrip van de geheime besprekingen te Chequers en de conferentie van de Hoge Veluwe binnens de werkzaamheid van de P.E.C. zijn komen te vallen. Het zou een materiaalverzameling hebben opgeleverd van onvervangbare en fundamentele betekenis.

Aan het gemis daarvan komt het nu gepubliceerde Dagboek van Schermerhorn helaas niet tegemoet. Het bestrijkt nu eenmaal niet die eerste overrompelende periode van het Indonesische conflict en het grijpt zelfs op de hoofdzaken daarvan nauwelijks terug. Alles begint bij de komst van de Commissie-Generaal in Indonesië. Bij die omstandigheid hebben wij ons natuurlijk neer te leggen. Maar wel mogen wij het bijzonder jammer vinden, dat Schermerhorn niet reeds bij zijn optreden als premier op de gedachte is gekomen zichzelf dagelijks 'vast te leggen', zoals hij dat later als commissaris-generaal zou doen. Ook in latere jaren zou zijn geprononceerd gevoel voor historie hem nog hebben kunnen overtuigen van het belang, om, in welke vorm dan ook, memoires te wijden aan de periode, voorafgaand aan die van zijn dagboek aantekeningen. In elk geval zou de voorgeschiedenis van de instelling zelf der Commissie-Generaal rechtstreeks relevant zijn geweest voor dit dagboek. Zo heel veel meer dan de bekendmaking der regering van 6 augustus 1946, dat tot de vorming der C.G. met speciaal mandaat besloten was, weten wij daar tot nu toe nog altijd niet van.

Van welke zijde, door wie precies en op welk moment is die gedachte eigenlijk gelanceerd? In welke mate en in welk opzicht was zij geïnspireerd op het historische voorbeeld der commissie-generaal van 1816 en volgende jaren? Zeker is, dat het vaststellen van haar staatsrechtelijke positie, voorzover die vastgesteld werd, nog al wat hoofdbrekens gekost heeft. Het historische voorbeeld paste niet meer bij de bestuurlijke constellatie van later tijd, wat men bij de wet op het Regeringsreglement van 1853 al ingezien had. Het paste a fortiori niet bij de constellatie van 1946. Zo liet men zelfs de onderscheiding van 'opperbestuurlijk' en 'landvoogdelijke' bevoegdheden, zoals volgens mededeling van van Mook aanvankelijk beoogd (en stellig terecht beoogd), weer vallen, toen duidelijk werd, dat bedoeld onderscheid in de praktijk der gegeven chaotische situatie niet scherp te trekken zou vallen en dat de voorgenomen constructie van twee autoriteiten naast elkander zou moeten leiden tot bevoegdheidsconflicten of tot een niet bedoelde en, schreef van Mook, ook (minstens door hemzelf, H.B.) niet gewenste onderschikking van de landvoogd aan de commissie-generaal. In verband daarmee werd de Lt.-Gouverneur-Generaal 'ambtshalve' lid van de, 'met aan het opperbestuur toekomende bevoegdheden beklede', commissie-generaal.

Haar staatsrechtelijke positie werd met dit al, naar het mij voorkomt, nooit geheel en al duidelijk. Alleen al over die van de Gouverneur-Generaal (oude stijl) liepen nog in 1938 de opvattingen binnen het Nederlandse parlement flink uiteen - en dat onafhankelijk van de partijgroeperingen (Oud VI, 192). Het luitenant-G.G.-schap, al was dat ook niet zonder precedent, maakte onder de gegeven omstandigheden de duidelijkheid bepaald niet groter. En nu werd daarnaast de C.G. in het leven geroepen: als vertegenwoordigster-ter-plaatse van de regering in den Haag; als een soort collegiaal gezelschap voor de loco-landvoogd. Als, in de opvatting van Van Mook, commissie van politieke vertrouwensmannen uit het Nederlandse partijleven (Van Mook, 149-150). De diverse gedachten liepen nogal door elkaar en bleven dat doen; en de instructie voor de commissie-generaal, die voornamelijk formele zaken regelde, gaf over zulke principiële zaken weinig uitsluitsel. Misschien ligt dat ook niet in de aard van de dagelijkse instructies en misschien lag dat bij uitstek in die van de vaardigheid van minister Jonkman om tussen vele klippen door te zeilen. Daarbij heeft kennelijk de luitenant-gouverneur-generaal zijn invloed doen gelden bij bepaalde formuleringen, die hij essentieel achtte, ook al kon het om zaken gaan eer van protocolaire dan van staatsrechtelijke

strekking. Artikel 3 van de instructie voor de Commissie-Generaal biedt een duidelijk voorbeeld: 'De Commissarissen-Generaal bezitten gelijken rang en waardigheid als Ministers; zij hebben in Nederlandsch-Indië pre- seance boven alle andere Nederlandsch-Indische autoriteiten met uitzon- dering van de Luitenant-Gouverneur-Generaal, die als vertegenwoordiger van de Koningin boven hen voorrang heeft.' In elk geval kwam de Commissie- Generaal van meet af te verkeren in een positie, politiek anders dan ju- ridisch, en juridisch anders dan protocolair; in de ogen van de een an- ders dan in die van de ander. In die volmaakt onduidelijke en dan eigen- lijk ook onhoudbare positie diende de C.G. praktisch in het openbaar te onderhandelen en met de hele wereld als getuigen. Na de de facto erken- ning van de Republiek kwam, als men wil, de C.G. zich ook nog op volken- rechtelijk plan te bevinden, omdat zij in zekere zin als een permanente delegatie viel te beschouwen, waarvan de Nederlandse regering zich be- diende voor het dagelijks contact met een andere regering. Wat evenwel een de facto erkenning nu eigenlijk was en inhield, bleef overigens even volmaakt onduidelijk als de rest.

Uit het Dagboek van Schermerhorn treedt die betrekkelijke verwarring als een der meest saillante thema's naar voren. Men kan nog de plaatsen daar laten, waar het gaat over wrijvingen, af en toe, omtrent zaken van bevoegdheid, verantwoordelijkheid, coördinatie en dergelijke. Als zich daarover conflicten voordeden, waren zij gewoonlijk van voorbijgaand be- lang en werden zij ook meestal snel opgelost. Veel algemener betekenis had het principiële probleem, dat in dit Dagboek eigenlijk domineert, van de relatie der commissarissen tot hun respectieve partijen in Neder- land - de binding in het bijzonder van Schermerhorn aan de Partij van de Arbeid. De diverse besprekingen van het Dagboek (Het Gronings Historisch Studentenblad Groniek bracht daarvan een collectie bijeen: Groniek nr. 15) hebben daaraan, curieuzerwijze, weinig aandacht gewijd.

'Een al te synthetische instelling is in de politiek gevaarlijk en slechts in een enkel geval vruchtbaar', schreef Schermerhorn daar zelf over.

'Het boven de partijen staan en het partijstandpunt wegcijferen, is alleen de Kroon vergund. In het Nederlandse politieke leven kan geen politicus zich de luxe veroorloven een ander dan een duidelijk partij-standpunt in te nemen.' (599). En op andere plaatsen uitte hij zich in overeenkomstige zin. Als politiek instrument, en als niets anders, was de C.G. naar In- donesië gezonden en diende zij daar ook te worden gebruikt. Haar aan- vulling met specialisten berustte dan ook, meende hij, op een principi- eel verkeerde gedachte - helemaal afgezien van de vraag, wie die spe- cialisten dan als persoon mochten zijn. Economische, volkenrechtelijke of nog andere deskundigen waren niet het terrein der commissie-generaal, maar, waar nodig, dat van de Indische regering (384). De functie der C.G. was die van aanrakingspunt - het voornaamst aanrakingspunt - tussen Nederlanders en Indonesiërs (427). Het is ook deze opvatting, die de vele informele contacten en gesprekken met individuele Indonesiërs (REPUBLIKEINEN), Sjahrir natuurlijk in het bijzonder, in het Dagboek mo- tiveert.

De consistentie van deze visie lijkt niet geheel overtuigend. Het Oppor- bestuur viel wel degelijk onder de ministeriële verantwoordelijkheid; en wie vertegenwoordigende Commissarissen-Generaal dan eigenlijk? Moest de C.G. beschouwd worden als een exponent van de Nederlandse regering met alle consequenties daaraan verbonden (475); als, meer beperkt, een in- strumenteel verlengstuk der Nederlandse Regering of als een soort par- lementaire representatie (zoals Van Mook het zag) met zeer speciale opdracht? Hadden de Commissarissen - Schermerhorn en Van Poll althans,

want voor De Boer kon het niet gelden - zichzelf in de eerste plaats te zien als de vertrouwensmannen van de partijen of hun fracties? Of dienden zij veeleer als de buitengewone vertegenwoordigers van de regering zich te beschouwen, die waren uitgezonden om het gouvernementele zwaartepunt met betrekking tot de Indische zaken zoveel mogelijk te verleggen van Den Haag naar Batavia?

Voor Schermerhorn lijkt de eerste opvatting, ik bedoel de vooral partijgebonden opvatting, duidelijk te hebben geprevaleerd. De lange en diepgaande en stellig kostbare telefoongesprekken, die Schermerhorn vanuit Batavia voerde met Koos Vorrink vooral, gaven daaraan duidelijk uitdrukking. Was het de bedoeling, zo zou men kunnen vragen, dat een lid van de Commissie-Generaal zoveel inside-information doorgaf aan een fractie of een lid van die fractie? In mindere mate kan die vraag ook gesteld worden met betrekking tot de diverse besprekingen, waar van het Dagboek verslag doet, door Schermerhorn in Nederland gedurende korte verblijven gevoerd binnen de kring van de Partij van de Arbeid. Men ontkomt moeilijk aan de indruk, dat de vertrouwensrelatie tussen Schermerhorn en de 'vechtclub' van de partij - Vorrink, Logemann, Joekes, Van der Goes - duidelijk uitging boven die met de regering als geheel en zelfs boven die met, wat Schermerhorn en Vorrink de 'partij-ministers' plachten te noemen (bv. 590). Het gebruik van de term is op zichzelf al indicatief. In Nederland wordt een minister geacht iets anders en iets meer te zijn dan een partijman. Zelfs in het Engelse systeem moet een minister zich losmaken van een strikt partij-standpunt. Het was Koos Vorrink, meer dan wie ook, die door Schermerhorn als de waarachtige politieke leider beoordeeld werd (473) - van de Partij van de Arbeid en daarmee dan ook van de koers der partij ten aanzien van Indonesië (599). Dat was dan tevens de koers, die Nederland en de regering zou dienen te kiezen, indien zij de zaken tot een goed einde wilden brengen. Met Vorrink was Schermerhorn evenwel over die Nederlandse regering en over de 'partijministers' somber gestemd. Mansholt had huns insziens onvoldoende gezag. Vos was onhandig en Lieftinck had, vonden zij, geen politiek instinct. Drees werd de onbegrijpelijkste van allemaal geacht en hoogst eigenaardig genoemd. Neher miste politieke flair; Jonkman ofschoon inzake de Indonesische politiek bepaald goed genoemd, manoeuvreerde, naar beider mening, soms zo wonderlijk en eigen persoonlijke aspecten speelden daarbij een zo eigenaardige rol, dat uit hem noch wijs viel te worden. Zijn in wezen niet slechte intenties werden, vond Schermerhorn, door opzettelijke tactiek bedorven (581-824 'Met dit span', tekende hij aan, 'moet de partijleiding en de fractie geregeld vechten om een redelijk contact'.

Ik moge, en passant, bij deze en veelvuldige dergelijke beoordelingen van personen opmerken, dat daarin de slagvaardigheid vaak treffend, de emotie vaak begrijpelijk, de formulering vaak vermakelijk is. Over Huymans: valt niets aan te bederven; over Hirschfeld: spreekt wartaal; over Von Balluseck: een wankel snuiter. Dat zijn zo een paar voorbeelden. Maar we moeten ook concluderen tot soms opmerkelijke wisselvalligheid - niet alleen wanneer men de kwalificaties omtrent deze of gene, door het Dagboek heen gegeven, op een rijtje zet, maar zelfs binnen het bestek van een enkele bladzijde. Zo staan naast elkaar de twee meningen, dat Jonkman de Koningin zo goed wist te raken in het persoonlijke (het was mej. Tellegen die dat zei, maar Schermerhorn releveerde het toch als karakteristiek) en dat Jonkman zulke onhandigheden beging uit 'pure onnozelheid en gebrek aan kennis van de psychologie der Koningin' (529).

Een andere conclusie, van meer belang, lijkt moeilijk ontkoombaar. Zij sluit ook aan bij de besproken staatsrechtelijke verwarring. Als men zo oordeelde over de regering, welker politiek instrument en exponent men niettemin bij voortduring bereid bleef te zijn, en als men in die scherpe kritiek expressis verbis mede begreep de ministers, die tot de eigen partij behoorden, dan hield die opvatting toch onvermijdelijk in, dat men dacht (of althans hoopte) de zaken te kunnen opkanappen over de hoofden van die heren heen - samen met Vorrink bijvoorbeeld. De laatdunkendheid jegens dit 'span' zou, bij meer geprononceerd staatsrechtelijk inzicht, ontslagaanvraag hebben dienen mee te brengen. Maar de onduidelijkheid omtrent de posities, en de persoonlijkheid ook van Schermerhorn, hielden een dergelijke conclusie op een verre afstand. De beslissingen, die in de Indonesische kwestie genomen zouden moeten worden, voorzag hij reeds op de avond van 20 september 1946, toen hij zijn Dagboek begon, en misschien al wel veel vroeger. De juistheid van die beslissingen of in elk geval van hun strekking stond voor hem vast bij voorbaat. Hij was vast besloten voor kritiek of zelfs ver guizing geen millimeter op zij te gaan (1). Met zoveel zelfvertrouwen, zoveel geloof in eigen visie, zoveel geringschatting jegens kritiek, was men misschien toch niet in alle opzichten de ideale onderhandelaar, de ideale democraat en de ideale regeringsexponent. Nam Van Poll ten opzichte van Kabinet en K.V.P. en ten opzichte van de beslissingen, die genomen zouden moeten worden en nog niet bekend waren maar welker onwankelbare juistheid bij voorbaat zou vaststaan, een soortgelijke houding aan? Het blijkt niet uit Schermerhorn's aantekeningen. Wel geven die op indirecte wijze meer dan eens te verstaan, dat de betrekkingen tussen Van Poll en Romme/K.V.P van gans andere aard waren dan die, welke tussen Schermerhorn, Vorrink en de 'vechtclub' van de P.v.d.A bestond. Indien het mogelijk was in Indonesië iets positiefs te bereiken, dan zou dat slechts zijn in weerwil van de brakkig genoemde situatie binnen het kabinet, in weerwil van het geknoei van Romme en zijn vrienden, in weerwil van de oppositie (van de oppositie ook binnen de eigen partij), in weerwil van nog veel meer - en dankzij alleen de Partij van de Arbeid, die, afgezien van de 'partijministers', volkomen goed stond en daarmee de hoop levend hield (bv. 473-75). Toch oordeelde Vorrink blijkens een notitie van 19 augustus 1947 dat in de Partij van de Arbeid te weinig begrip leefde van het feit dat de overheid een eigen taak heeft (831) en Schermerhorn tekende daarbij aan, dat hij dit tekort aan begrip uiterst gevaarlijk vond. Maar dat pas op het moment, waarop een beslissing over een militaire actie in Indonesië voor de deur stond. Precies die verwarde staatsrechtelijke situatie, waarin alles en iedereen zich scheen te bevinden en waarin zich in elk geval de Commissie-Generaal bevond, bracht Schermerhorn in een positie, die alle gelegenheid liet tot denken langs andere, eigen lijnen. Wat die lijnen betreft heeft de geschiedenis hem niet in het ongelijk gesteld. Tegenover alle kritiek, die men kan hebben op de gedachtengangen in het Dagboek en op de man die ze ontwikkelde, blijft het feit staan van de positieve slotsom. Moet die slotsom de gehele Commissie-Generaal gelden? De structuur van dit driemanschap is ook door dit Dagboek niet geheel opgehelderd. De vriendelijkheden aan het adres van zijn beide mede-commissarissen in het driemanschap kunnen Schermerhorn zijn ingegeven door een zekere behoefte, bewust of onbewust, aan steun in de collegialiteit. Wanneer in een later stadium de achteruitgang van Van Poll breed wordt uitgemeten, dan wekte dan een indruk van treffend contrast tot een voorafgaande periode van grote levensrigheid en scherpzinnigheid. Ik

kan daar slechts tegenover stellen, dat die indruk niet werd bevestigd door de inside information, die het Algemeen Nederlands Persbureau in die periode bereikte. Zij gewaagde van een zekere onbeduidendheid van Van Poll's optreden, een zekere kletsigheid van zijn conversatie, gering uithoudingsvermogen en een algemene indruk van zwakte. Reeds in oktober 1946 meldde een correspondent dat Van Poll tijdens de vergadering in slaap was gesukkeld. De Boer werd oppervlakkig genoemd, gauw verzadigd van onderwerpen als die wat dieper werden aangesheden.

En nu toch even deze inside correspondentie is ter sprake gekomen, wil ik ook het oordeel over Schermerhorn aan dat over die beide anderen toevoegen. Het kwam stellig niet van de zijde van zijn specifieke politieke vrienden. Het signaleerde tekorten, waar die aan het licht kwamen, op het punt van kennis aangaande Indonesië en op sommige andere punten. Maar de superioriteit van Schermerhorn in vergelijking met zijn medecommissarissen stond als een paal boven water: kalm, intelligent, vol van goede wil, rijk aan fantasie, eerlijk, waren kwalifikaties, die aan zijn optreden waren verbonden. Wel meende men spoedig, dat Van Mook het gehele trio in zijn zak stak, zonder dat de commissarissen zelf dit overigens voortdurend inzagen. Van de theorieën omtrent het 'afglijffen', van de verguizing en de schuld toegeschoven aan één man, Schermerhorn, hebben de twintig jaren sinds de Ronde Tafel Conferentie en de souvereiniteitsoverdracht niet veel overgelaten. Men kan de positieve mening van Van Riel in het B.M.G.N. bijvallen en de spijt, door Van Riel uitgesproken, dat Schermerhorn voor de Nederlandse politiek verloren is gegaan. Maar voor ik tot de laatste slotsom kom, dringen zich uit mijn overvloedige aantekeningen, waarvan ik maar zo'n spaarzaam gebruik heb kunnen maken, wilde deze bespreking binnen redelijke proporties blijven, toch twee notities op, die weigeren dat ik aan hen voorbij ga.

De ene duidt schijnbaar alleen op een kleinigheid. Tweemaal heeft Schermerhorn het, sprekend over de Indonesiërs, over de 'jongelui' (150, 389). Ik hoorde die uitdrukking in dit verband het eerst in 1946 gebruiken door minister Jonkman en vond het toen in hoge mate karakteristiek voor een levenshouding en een politieke overtuiging. Zo zou de minister de leden van een Britse, Franse, of Amerikaanse delegatie toch niet licht genoemd hebben. Het was frappant diezelfde benaming thans bij Schermerhorn terug te vinden, van wie men niet kan zeggen (met Talleyrand), dat hij zijn woorden gebruikte om zijn gedachten te verbergen.

De andere notitie stelt een eigenaardiger probleem aan de orde. Dit Dagboek werd door Schermerhorn gesproken in zijn dictafoon en door Hanny Lenderink vervolgens uitgetypt. Aan dat procédé is dan, zo hebben alle referenten vastgesteld nadat de inleider, dr. Smit, dit ook al omstandig had gedaan, het uitzonderlijk en eerlijk karakter van deze publikatie te danken. Ik heb geen reden om er aan te twijfelen, dat net inderdaan zo gegaan is. Ik neem graag aan dat de zaak niet achteraf te boek werd gesteld of substantieel bijgewerkt. Maar wat moet dan de verklaring zijn van het feit, dat op blz. 392, maandag 24 maart 1947 om 20.00 uur 's avonds, Schermerhorn, verslag uitbrengende over de ondertekening van het akkoord van Linggadjadi, bericht: '... helaas voelde ik mij op de dag der ondertekening zelf meer dan beroerd, hetgeen zich bij het houden van de toespraak natuurlijk ook wel heeft gewroken'. Het akkoord van Linggadjadi werd evenwel ondertekend op 25 maart 1947. Hoe kon Schermerhorn de avond tevoren al spreken in de

verleden tijd? Nog pikanter wordt de onverklaarbare eigenaardigheid, wanneer men constateert, dat onder de foto's, volgend na blz. 392, ook een foute datering is ingeslopen. De eerste foto geeft de slotpagina van het accoord met de duidelijke tekst: 'Heden den 25en Maart 1947...' enz. Onder de beide volgende foto's staat dan ten onrechte genoteerd: 'Ondertekening van het accoord van Linggadjati op 15 Maart 1947'. Zo komt het zelfs tweemaal voor op verschillende bladzijden en er is dus geen sprake van een drukfout maar van een kronkel in de redactie.

Over die redactie nog een enkel woord meer. Zij stelde aan dr. Smit, zoals hij ook zelf heeft uiteengezet (XIX), geen grote problemen van technische aard. Toch moet de annotatie veel tijd en nauwkeurigheid hebben gevergd. De personenindex is een handig instrument geworden, ook voor andere doeleinden dan de lectuur alleen van dit dagboek. Beslissingen over weg te laten passages zijn altijd moeilijk; zij zullen door de auteur en bewerker zeer overwogen zijn genomen. Het ging trouwens in totaal om niet veel meer dan één bladzijde (184 woorden), waarin menings-uitingen van in leven zijnde leden van het Koninklijk Huis worden genoemd of besproken. De formele juistheid van zo'n suppressie neemt de spijt van de historicus niet weg, ook al stond misschien in de geschrapte passages niet veel bijzonders. Maar ik moet komen tot mijn slotsom. Aan de geschiedenis van het Nederlands-Indonesische conflict en aan die van de jaren 1946 en 1947 speciaal heeft het Dagboek van Schermerhorn een hoeveelheid informatie, materiaal en inzicht toegevoegd, die althans enig tegenwicht biedt tegen het betreurenswaardig gemis aan een enquête over die periode. Taal, stijl en presentatie van dit Dagboek zijn uitermate pakkend en uitermate karakteristiek voor de man ook, die Schermerhorn geweest is in de dagen van zijn politieke verantwoordelijkheid. Het blijft met dat al natuurlijk de getuigenis van één man, uitgesproken en neergeschreven vanuit één psychologie en één opvatting - met treffende kwaliteiten en treffende tekorten. Het is van belang dit, tegenover de overtuigingskracht die van deze lange monoloog uitgaat, toch niet uit het oog te verliezen. Aan de ene kant heeft deze publikatie, over de onderhavige zaken, geen partij aan de mémoires als die van Drees, van Van Mook, van Stikker en anderen, alleen al omdat die daarover minder uitvoerig waren en een meer algemeen karakter droegen. Aan de andere kant zijn in de politiek de algemene gezichtspunten dikwijls niet minder belangrijk dan de gedetailleerde evenementen. Ik geloof dan ook niet, dat men kan zeggen, dat Schermerhorn's Dagboek het laatste en definitieve woord over de kwestie rond Linggadjati en het eerste militaire ingrijpen van Nederland in Indonesië betekent. Wel, dat het Dagboek een verslag is van grote geloofwaardigheid en straightheid - ook waar het om zulke aanvechtbare opvattingen gaat als ik ter sprake bracht.

(Dit artikel verscheen eerder in Tijdschrift Voor Geschiedenis,
1972, nr. 1, blz. 56-63)